

Dr. Tad. Stan. Grabowski:

Poljski jubileji 1912. leta.

Letošnje leto je za Poljake leto najdražjih narodnih spominov. Vzbuja spomine na celo vrsto mož, ki so svoji domovini v ponos in slavo izvršili dela, poplačana s sadovi, ki so cela stoletja zadoščali in bodo še dalje zadoščali narodu v zdravo, krepilno in sladko hrano. Zato tudi ni nič čudnega, da se je Poljska v tem prazničnem letu bolj nego kdaj poprej zagledala v preteklost, da se opaja z bleskom slave in zanosom teh najdostojnejših trenutkov in osebnosti, ki so v dneh nesreče in propadanja reševali pred Evropo čast svojega naroda in vlivali v obolele duše vero in upanje.

In če obudimo pred sabo te postave, vstane pred nami galerija ljudi, izmed katerih predstavlja po čudnem naključju vsak drugačno duševno strukturo, drugačno smer delovanja, celo drugačen politično-družaben tabor; vendar pa jih spaja vse velika, srčna skrb za domovino, veliko brezobzirno posvečenje za njo, posvečenje vseh svojih sil, celega življenja, segajoče do tja, kjer žrtvuje človek celo svojo lastno srečo. Druži jih skupna boleost nad padcem domovine, skupno preziranje bede in podlosti veliko njenih sinov, druži jih skupno hrepenenje po zboljšanju, skupno mrzlično delovanje, skupna vera in nadeja, da mora priti boljša bodočnost. In četudi jih ločijo leta, pokolenja in celo stoletja, jih vendar druži mogočna misel, da se mora poljska javnost izpremeniti v svojih temeljih; vodi jih skozi življenje in jih pripravlja na veliki čin ena, sveta vizija — vizija preporeda Poljske.

Vsem stopa na čelu oni najsvetejši in najmodrejši duhovnik izmed vseh, kar jih je kdaj imela Poljska, — pridigar Peter Skarga-Pawęski. Duhovnik-državljan, duhovnik-prorok in spovednik, sodnik in branitelj narodov, ki je že med prvim, moralnim propadom Poljske v XVI. stoletju na javnih zborovanjih, vpričo kralja, senata in vseh stanov prorokoval in grozil: „Služili boste svojim sovražnikom gladni, žejni, užaljeni in v vsem zapuščeni...”

Drugi je vstal pred narodom dvesto let pozneje, duhovnik Hugon Kołłątaj, z razumom in ljubeznijo Skarge, v nič manj strašnem trenutku padca in nesreče, a še stokrat strašnejšem, ob času delitev Poljske. Bil je manj duhovnik kakor prejšnji, manj branitelj katoličanstva in stražnik pravovernosti cerkve, bil pa ni nič

manjši patrijot in državljani; predvsem pa je bil politik in mož javnosti, učitelj in narodov reformator ne samo v besedi, ampak tudi v dejanju. Bil je eden nesmrtnih stvariteljev tako imenovane konstitucije 3. maja, prve konstitucije na evropskem kontinentu, eden stebrov zbora, reorganizujočega duševno celo Poljsko, eden najagilnejših delavcev Edukacijske komisije, ki se je lotila dela narodovega preporoda pri temeljih z osvobojevanjem in prosveto nižjih slojev.

Njemu pa sledi navdihnjeni poet, eden iz velike trojice poljskega Parnasa. Ko so drugi ubirali zaljubljene pesmice, se je boril v svoji duši sam s seboj, kje naj išče poti, vedoče k rešitvi. To je Zygmunt Krasiński, ki je neomadeževan izšel iz fanatičnih strankarskih bojev in se postavil nad nje, kažoč narodu blesk „predsvita“ v njegovem notranjem preporodu, v lastni dobri volji, v ljubezni do resnice in pravičnosti, v delu, ki naj ustvari „kraljestvo Kristovo“ na zemlji.

Grof Zygmunt Krasiński, potomec prastare aristokratske poljske rodbine, se je rodil v Parizu iz Vincenca, generala poljskih vojsk, in Marije roj. kneginje Radziwiłłove. Izobraževal se je spočetkoma doma, pozneje v Varšavi, kjer je pod vplivom tedanje romantične literature (Walter Scott) že zelo zgodaj poizkušal sile svojega peresa, pišoč zgodovinske povesti, kot Grob rodbine Reichsthalov, Vladislav Herman in njegov dvor, Agaj-Han in drobnejše, ki jih je povečini tiskal že kot šolski učenec. Te povesti so docela romantične, polne pretiravanj in vseh napak in skrajnosti romantične šole. Vendar pa se tudi že v njih kaže poznejša pisateljeva genijalnost.

Važni politični dogodki in težak osebni doživljaj ga je prisilil, da je že v 17. letu svojega življenja (1829) odpotoval v inozemstvo, v Ženevo, kar je seveda silno vplivalo na njegovo že razbujeno pesniško domišljijo in zelo občutljivo srce. V Švici se je srečal z Mickiewiczem ter se nato dalj časa mudil skupaj z njim v Rimu. Najsilnejši vtisk pa je napravila na Krasińskega nesrečna novembrska vstaja 1831, ki je za dolgo naravnost strla njegove fizične sile ter ga priklenila na bolniško postelj. Istočasna notranja moralna borba, odigravajoča se v duši mladeniča, ki ga je tiraniziral nasilen in apodiktichen oče, konservativec in kompromisovec, od katerega so tako zelo delili Zigmunta nazoni in hrepenenja gorečega Poljaka-upornika, je slednjič pokazala mlademu poetu življensko pot in smer njegove poezije. Kakšno je bilo takrat duševno stanje Krasińskega, borečega se med dolžnostjo do svoje vesti in domovine in

poslušnostjo napram očetu, na katerega je bil kljub vsemu s celo dušo navezan, izražajo dovolj jasno kratke, a s strastjo in srčno krvjo napisane povestice v verzih in prozi: *Izgnanec*, *Poslednji*, zlasti pa *Skušnja*, v kateri se najizrazitejše zrcali moralni boj, ki ga je bojeval Zigmunt pred obličjem očetovim in — carja Nikolaja, čakajočega nanj z milostmi v Peterburgu. Podobno čustvo veje tudi iz poznejše *Poletne noči*.

K sreči mu je pomagala ponovna bolezen iz težke situacije s tem, da ga je prisilila k novemu potovanju na jug. Tu pa so jasno laško nebo, nemotena pesnikova misel, spomini na bolestne notranje boje in srčna bolest nad usodo zopet preganjane domovine ustvarili atmosfero, iz katere sta zrasla dva velika umotvora Krasiñskega, spadajoča med najkrasnejša dela svetovnega slovstva.

Prva je *Nebožanska komedija* (1834), velika dramatična pesnitev, slikajoča krvavo socijalno borbo, rastočo iz družabnih zavisti, hlepenj in strasti, predvsem pa iz hlepenja po imetju in uživanju. To hlepenje, uničujoče najvišje ideale, zmaguje in tepta vse, celo one, ki so hoteli, po njem zaslepljeni, zgraditi na njem nove svetove, — uniči dva najznačilnejša zastopnika socijalnih idej XIX. stoletja — aristokrata grofa Henrika in demokrata, revolucionarja Pankracija. Visoke ideje ginejo, zmaguje nizka strast; ne privede pa nikamor, ker „ni v njej nobenih višjih činiteljev, nobenih sil za ustvarjenje novega boljšega reda, višje in resničnejše civilizacije“. Oba borilca gineta, zakaj prvi brani ostanke minule velikosti brez vere, samo radi časti, radi tradicije, iz egoizma, ki ga spaja z „nekdanjim redom“, — drugi, vodja podivjanih množic, pa gine, dopolnivši dela uničenja, ker ni bilo v njem ljubezni, ker je znal s silami svoje vere samo rušiti, ne pa graditi. Po samomoru prvega in brezplodni žrtvi drugega se prikaže postava Odrešenika s križem v roki, kot simbol vere, upanja in ljubezni, ki edina lahko reši strašno zamotano uganko socijalnega boja.

Verski, krščanski element, ki tako silno preveva celo poljsko romantično poezijo, stopa torej tudi tukaj v ospredje in prerašča vse druge motive kot prejasen pramen neba, ljubezni in božje modrosti, najvišjega ideala človeštva in osvobojenega duha.

Najvišji izraz rodoljubnega čustvovanja pa je podal Krasiñski v drugem svojem delu iz te dobe, v *Iridijonu* (1836). Kakor je „*Nebožanska*“ kljub svojemu čisto krščanskemu koloritu vendarle delo splošno človeškega pomena, tako je „*Iridijon*“ kljub klasičnemu rimskemu ozadju in dejanju čisto narodno delo.

V poetu-človeku se je oglasil poet-Poljak, in zroč na nesrečno usodo svojega naroda, je vprašal: ali lahko postane zopet s v o b o d e n narod, ki je padel in izgubil politično eksistenco? In dalje vprašuje, sledeč misli, ki se je bil dotaknil že Mickiewicz v „Konradu Wallenrodu“: ali bi izdajstvo, zahrbtnost, maščevanje nad sovražnikom, četudi plemenito pojmovano, četudi zraslo iz najčistejše ljubezni do domovine in posvečenja, ali bi lahko vrnilo narodu svobodo in ga preporodilo?

Pri odgovoru na to vprašanje izhaja poet zopet z istega krščanskega načela, ki ga je privedlo do sinteze „Nebožanske“, namreč, da se brez čistosti in moralne pravičnosti ne dajo izvršiti nobena velika dela, četudi bi bila izrasla iz največjega posvečenja in navdušenja. Strast mora posvetiti Bog in jo preporoditi — kakor tudi ves narod — v duhu ljubezni in resnice.

In tako se tudi godi v „Iridijonu“, enem najkrasnejših del, kar jih je evropska literatura ustvarila na tleh panorame nesmrtné Rome. Ne zmaga Iridijon, ki hoče maščevati smrt grške svobode, — ne zmaga pa tudi ne Heliogabal, poosebljenje najnižje človeške podlosti, — ampak zmaga po volji božji Masinisa-satan, provzročitelj vsega moralnega zla in zlih dejanj, ki tako pogostokrat ubijajo najlepše ideje. Iridijon mora trpeti „v zemlji mogil in križev“ (v Poljski), utrditi se mora kakor jeklo v ognju trpljenja in sužnosti, dokler ne vstane od mrtvih „iz dela stoletij“, dokler ne pripravi sebe in svojega naroda za veliki hip preporoda duha.

Kaj naj pomenja ves „Iridijon“ in oni Grk-junak, maščujoč osramočeno grško svobodo, in ona ideja pokore in trpljenja, ni težko razumeti. Vse to je simbol Poljske, njenega padca in boja za svobodo, njenega hrepenenja po maščevanju in moralnem preporodu, njene današnje sužnosti in bodočega čudeža, v katerega verujejo in bodo verovala stoletja.

Globoke filozofične misli obeh teh poemov-dram pa so razpredene v predivni formi: zdaj v najsubtilnejši poeziji besede, zdaj v ogromno zasnovanih slikah, ovekovečujočih bleske rimskega Koloseja, katakomb in fora, — zdaj zopet v neizmernih daljinah „zemlje mogil in križev“, v samotnih ukrajinskih „Okopih sv. Trojice“, — slednjič v neskončnostih človeške misli, pod nebesno modrino, sredi zvezd in nepreglednih prostorov vesoljstva.

Tretje veliko delo Krasińskega je poem *Predsvit* (1842—3). Če sta prvi dve pesnitvi izraz filozofičnega smotrenja na strašni trenotek padca Poljske, če sta globoko zamišljeni analizi, kritiki in

obsodbi tega padca, njegovih vzrokov in posledic ter celega boja za svobodo, — je Predsvit najčistejša prorokba bodočnosti, vizija, ki ne zajema samo naukov iz preteklosti, ampak hoče dati utehe in vere v bodočnost, pokrepiti razbite narodove sile in opojiti z nadejo boljše usode. Predsvit, v katerem so se predivno spletna čustva pesnikove lastne ljubezni z ljubeznijo do domovine, je tipična mistična vizija, v kateri je iz sodbe — ne vedno upravičene — nad minulostjo izpoetizirana vera v nenavadno bodočnost, ki ima biti nagrada in zadoščenje za vse krivice in trpljenje Poljske. Ta padec privede Poljsko — kot poprej padec Iridijonov — do duševnega preporoda ter jo obvaruje onega padca in moralnega potopa, ki je preplaval vso Evropo. V neprestanem boju in sužnosti ohrani Poljska svoje ideale čiste, okrepi in oplemeni vse, kar je v dobi nesreče oslabilo in postalo nično, očisti se rje zmot in se s tem samim približa „Kraljestvu božjemu na zemlji“.

Isto, kar je povedal Krasiński v omenjenih treh velikih kompozicijah, razvija nadalje na podlagi kritike sodobnih političnih dogodkov v preprostih, lahko razumljivih in prisrčnih izlivih, v pesmih, ki jih je naslovil „Psalmi bodočnosti“. Pet jih je; trije so nastali poprej, še pred l. 1845. in so bili to leto objavljeni (Psalm vere, upanja in ljubezni); zadivili so javnost s svojo proroško silo, ko je poet še pred strašno katastrofo l. 1846. (— naščuvani kmetje so pobijali v Galiciji poljsko šlahto —) prorokoval krvavo bratomorno borbo ter obupno klical „hajdamaške odvrzite nože!“

Ni tukaj prostor za razmotrivanje, ali in koliko je imel Krasiński prav s temi besedami. Njegove besede so kot „grozeče krakanje“ naletele na ostro kritiko že med sodobniki (med prvimi se je oglasil Jul. Słowacki: „Avtorju treh psalmov“) in so še danes tarča za mnoge puščice, — gotovo pa je, da so privrele iz najboljše volje in ljubezni do naroda ter iz hrepenenja, rešiti ogrožene; pokazale pa so pesnikovo izredno razumevanje politično-družabnih situacij in njegov dar predslutenj bodočih dogodkov.

Trem omenjenim psalmom je dodal poet v l. 1848. še dva psalma (Psalm žalovanja in dobre volje), v katerih pa kljub zelo lepim mestom moralizujoče-pridigarski element že preglaša artističnega; prevladuje prozaična, težka oblika programskih gesel in opominov najplemenitejšega državljana in človeka, ki smatra svojo besedo za orodje pomoči in zboljšanja napram javnosti. Bistvena ideja Psalmov pa je pri vsem tem vredna najvišjega priznanja: hrepenenje po slogi v narodu, pozivanje k dobri volji v poljski

javnosti sami. — Ta svoj cred, izražen v psalmih morda nekoliko preveč enostransko in fanatično, je izrazil poet še enkrat v enem svojih najlepših, a poslednjih del, ki je nekakšen testament Krasiñskega, v *Resurrecturis*. Prekaša prejšnja dela, ker je artistično boljše in idejno globlje in širše; iz njega veje nekakšna skrivnostna moč in resnoba, ki mora zbuditi spoštovanje celo v nasprotnikih njegovih nazorov; — bilo je pisano res sub specie aeternitatis.

Vse drugo, kar je ostalo v njegovi zapuščini, ponavlja v drugi obliki podobne ali pa iste ideje, kot na pr. *Poletna noč*, *Tri misli Ligenze* (*Sin Senc* — *Sen Cezarejin* — *Legenda*), *Poslednji*, *Glosa sv. Terezije* in dr., ali pa so nedokončani načrti, fragmenti, mestoma nenavadne vrednosti, kot na pr. *Nedokončan poem*, ki bi naj bil nekak prvi del „*Nebožanske komedije*“, *Adam Blaznik*, *Poet*, *Leto 1846*. in dr. Poleg tega pa je ostavil Krasiñski debelo knjigo del, člankov in razprav v francoskem jeziku ter neizmerno bogato francosko-poljsko korespondenco z mnogimi prijatelji in prijateljicami, zlasti s *Konst. Gaszyñskim* pod čigar imenom je izdajal veliko lastnih del, s pesnikom, *K. Koźmianom*, z *Delfino Potocko*, gospo *Bobrowo*, umetnikom *Ary Schefferjem* in Angležem *Reeve'm*; ta korespondenca ostane še dolgo neizčrpen vir za raziskavanja o njegovi poeziji.

Posebno pozornost zaslužijo tudi njegove „*Lirike*“. Cela knjiga jih je; pisane se bile v preteku celega življenja, poet jih pa ni izdal; našli so jih šele po njegovi smrti med njegovimi papirji. Te lirike so nekakšen dnevnik, v katerem je izrazil poet vse važnejše dogodke svojega življenja v kratkih, jedrnatih, pod hipnim vtiskom napisanih verzih. Radi tega prepričujejo tako zelo s svojo neposrednostjo, s svojo odkritostjo in strastnim čustvovanjem, ki ga v poetovi spovedi pred samim seboj niso ovirali nobeni oziri na svojce ali kritike ali pa kakršnikoli literarni nameni. Prikupijo se vsakomur s svojim čarom, v katerem se zrcalijo hkratu vse poteze značaja in poetiške konstrukcije Krasiñskega tem bolj, ker krijejo v sebi najpogostejše sledove najintimnejših poetovih razmer, njegovih sanj in hrepenenj, čustev in načrtov, razočaranj in kesanj. Razmerje z ljubljenimi ženami, predvsem z najdražjo, *Delfino Potocko*, je izraženo najjasneje v teh lirikah; vendar pa najdemo v teh delih tudi nič manj silne akcente, tičoč se pesnikovega razmerja z rojaki, z Rusijo in carstvom, z Napoleonom, s sodobno poljsko poezijo, z

lastno vlogo kot poet, pa tudi z življenjem, človeštvom in Bogom. Med njimi so pravi biseri navdihnjenja in čustvovanja, ki jih smemo smelo šteti med najlepše, kar jih je dozdej ustvarila poljska lirika.

Krasiński je umrl po težki bolezni 23. februarja 1859 v Parizu. Njegovo truplo so pozneje prenesli na rodno posestvo Krasińskih v Poljskem kraljestvu, v Opinogoro, kjer še zdaj počiva.

Pomen Krasińskega za poljsko slovstvo se da razumeti samo, če razumemo vlogo, ki jo igrata v njem dva druga romantična pevca: Mickiewicz in Słowacki. Njih delovanje se nekako vzajemno izpopolnjuje. Česar ni dala jasna, preprosta, odkrita poljska poezija Mickiewiczova, česar ni mogla izraziti bleščeča, gibčna, mavrična oblika Słowackega, — to je dala globina navdihnjenja Krasińskega. Ime „globokega“ poeta, poeta-filozofa označuje dovolj njegov značaj in pomen njegove poezije. Sicer je njegova „filozofija“ včasih precej vratolomna, vendar pa je v splošnem oziru veliko pripomogla k poglobitvi in oduševljenju poljskega literarnega delovanja. Krasiński je znal dvigniti poezijo na najvišje vrhove idealizma, ne da bi bil izgubil pri tem niti za hip trezen, bister zmisel za kritiko in orijentacijo v življenju. In to ga včasih stavi nad večnega sanjača Słowackega, s katerim se pa z ozirom na formo nikakor ne more kosati. Mickiewicz pa nam je bližji in dražji radi svoje naravnosti in preprostosti, radi svojega popolnoma demokratičnega duha, česar bi pri Krasińskem zaman iskali.

Krasiński stoji pri vsej svoji dobri volji in ljubezni do naroda z ozirom na politično-socijalne nazore vendarle nekoliko ob strani, samotno. Kakor njegova skrajna doslednost v krščanskem svetovnem nazoru, tako ga delajo tudi njegovi socijalni nazori tipičnega aristokrata, spričo katerega je večji javnosti ostal in je tudi moral ostati znatno hladnejši, kakor ostala dva poeta.

Kot potomec onih slojev, ki so največ pripomogli k uničenju Poljske, pa zasluži tem večje priznanje in spoštovanje, čim bolj se odbija od okolice, sredi katere je zrasel. Prekašal je svojo kasto tako zelo, da mu zagotovi že to večno hvaležnost in spomin sredi poljske javnosti: znal je posvetiti svoje življenje najvišjim problemom duha in najbolestnejšim ranam svojega naroda, — znal se je povzpeti nad tesni krog kastnih predsodkov, tradicij in nasprotij in je imel pogum povedati svojim najbližjim v obraz besede resnice, uničujoče s svojim ponosnim, plemenitim in pravičnim zaničevanjem, — in ni odnehal od pozivanja k delu za bodočnost; nasprotno od svoje

kaste, ki se je tako često onečiščala pred obličjem umirajoče domovine, ni zapadel brezsilnemu obupu in ne cinizmu, ampak je do zadnjega diha branil poljsko reč, prorokoval narodu dan preporoda, vlival vanj vero in uteho v najtežjih trenutkih, ob času bratomornega boja.

To, da je bil goreč, navdušen kristjan in je ljubil Boga kot simbol najvišje Lepote in Resnice, kot ideal Dobrote in socialne Misli — to mu mora škodeti le v hvalo tudi največji nasprotnik krščanstva ali katoliške cerkve. Ni tega delal radi oblike, ne, da bi se prikupil cerkvi in njenim zastopnikom, ampak iz globoke, svete notranje potrebe, radi iste visoko mistične ideje, ki mu je ukazovala verjeti v preporod Poljske, v prihod „kraljestva božjega“ na zemljo. Krasiński-aristokrat in Krasiński-katoličan je imel srce in vest, — imel je torej to, česar tako pogosto nimajo najtipičnejši zastopniki aristokracije in katoličanstva, — in ravno zato ga tako zelo cenimo, ko praznujemo stoletnico njegovega rojstva.¹

* * *

In dalje vzremo zopet drugo postavbo. To je zadnji poljski polihistor na pragu novodobnih časov, neumoren delavec na vsakem literarnem in znanstvenem polju, izpod čigar peresa je izšlo več dragocenih del, kot jih prečitajo celo življenje desetorice inteligentnih ljudi. Józef Ignacy Kraszewski, prvi veliki poljski romanopisec XIX. stoletja obhaja letos tudi svoj jubilej. On je pravzaprav ustvaril narodno poljsko povest, on jo je dvignil na višino umetniškega dela in hkratu narodnega, kulturnega in moralnega činitelja v družabni vzgoji. On je napravil iz nje štivo vsakega mislečega Poljaka, izbijajoč mu z rok do takrat vsemogočne nemške „Pfundromane“, — on je sam ustvaril ogromno knjižnico narodne poljske povesti ter imel pri vsem tem še čas za plodovito delo na vsakem znanstvenem in slovstvenem polju.

In še en jubilej je letos, jubilej onega nepozabnega, četudi v svojih posledicah nesrečnega trenutka, — onega leta 1812., o katerem poje Mickiewicz v svoji epopeji kot o letu čudežev, „kot pred sveta koncem“, o letu, ki je pretreslo do najtajnejših globin izmučeno poljsko dušo, budeč jo k novemu življenju in drameč v njej „priča-

¹ Ravnokar je izšla velika kritična izdaja vseh, znanih in doslej neznanih spisov Krasińskega, ki sta jo oskrbela poetova rodbina in krakovska Akademija znanosti pod uredništvom prof. J. Czubka. (Kraków, 1912. Gebethner i Sp. — 9 zvezkov.)

kovanja hrepeneča in radostna“. To je oni nepozabni trenotek, ko je vsemogočni „bog vojne“, Napoleon, zmagoslavno hodil po celi Evropi, ko je prekoračil meje „Varšavske kneževine“ in s krikom „Vive la Pologne!“ povedel navdušene poljske legije na vzhod, v solncu nadeje — v pogubo.

To je ona nesmrtna pomlad v zgodovini Poljske po njeni delitvi, pomlad novega življenja, ki sicer ni obudila od mrtvih naroda v političnem oziru, pač pa mu je vdihnila novih sil, novih upov — proti upanju. To je ona pomlad svobode, o kateri poje Mickiewicz kot o najjasnejši pomladi svojega življenja:

„O vesna, kdor te v našem kraju videl je takrat,
nezabna vesna vojne, vesna žetve, zlatih nad!
O vesna, kdor takrat te videl je cvetečo,
vso v žitu in livadah in ljudeh blestečo,
dejanj bogato, blagoslovljeno z nadejo!
Dozdaj vse moje sanje vedno k tebi spejo!
Neprosto rojen, že v zibelki vkovan v trpljenju,
le eno takšno sem imel pomlad v življenju!“

Če je tako pel največji poljski genij v l. 1834., ali se je danes čuditi Poljakom, da se v času še bolestnejšega spoznanja poljske misli, ko so izginili vsi prazni upi in vera v ljudi, spominjajo te pomladi, da se vznášajo na krilih poezije v njene razsvite in potaplajo svoje bolesi v zlatih pramenih spominov, da ogrevajo srca in obujajo nadeje? — —

Leto 1910. je spomnilo Poljsko in svet na veliki triumf poljskega orožja nad okrutnim križastvom, nad germansko zahrbtnostjo, — leto 1912. spominja na drugačen čas, stokrat važnejši za današnjo kulturo duha in človečanstva, na čas, ki se je sicer končal s porazom orožja, obenem pa na čas, ki je rodil iz tega poraza novo zrno, zrno narodnega preporeda v novodobnem duhu, ne s pomočjo orožja temveč s silo duha, s socialno in gospodarsko pretvorbijo naroda s tem, da je zavrgel zmote tradicije in ustvaril nov red na podlagi enakosti, bratstva in javne pravičnosti. Takšna je ona zlata misel, ki je polno letošnje leto v Poljski, takšno je ono najplemenitejše geslo, ki se je na Poljskem prvič oglasilo pred sto leti in je doslej že mnogo, mnogo izboljšalo in bo živelo in se realiziralo v vedno boljša dela, dokler ne privede do zmage pravičnega in čistega problema odrešenja Poljske.

(Iz rokopisa prevel *Vojeslav Molè.*)